

ΤΟ ΦΙΛΙ

Η ζωή του ανθρώπου είναι ένα φιλί. Ένα ατελείωτο φιλί. Μ' ένα φιλί στο μάγουλο μας υποδέχεται η μάνα στη ζωή. Και μ' ένα φιλί στο μέτωπο μας αποχωρίζονται στο θάνατο. Στο μεσοδιάστημα, δεκάδες είναι τα φιλιά που δίνουμε και δεχόμαστε εν ζωή: φιλιά αγάπης, φιλιά χαράς, φιλιά λύπης και πόνου, φιλιά αποχωρισμού, φιλιά υποκρισίας. Φιλιά επανεναγκαλισμού, φιλιά συμβολικά, φιλιά τυπικά, φιλιά που συνοδεύονται με χάρδια. Φιλιά στο μάγουλο, φιλιά στα χείλη, φιλιά στο χέρι...

Κι όμως, αν κάνει κανείς τον κόπο να διαβάσει τι έχει γραφεί μέχρι σήμερα για το φιλί, μάλλον θ' απογοητευθεί. Γιατί θα διαπιστώσει ότι λίγα, πολύ λίγα, έχουν γραφεί για το φιλί, το οποίο τόσο χώρο καταλαμβάνει στην τέχνη του 20^{ού} αιώνα (ζωγραφική, γλυπτική, κινηματογράφος) και εξυμνείται τόσο πολύ από τη λογοτεχνία (ιδιαίτερα την ερωτική ποίηση και το τραγούδι), τη στιγμή μάλιστα που είναι ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα του ανθρωπίνου είδους.

Δήλον ότι, αν θα 'θελε κανείς να διακρίνει τον άνθρωπο από το ζωϊκό βασίλειο, ανάμεσα στις άλλες διαφορές που θα επεσήμανε, θα 'πρεπε να συμπεριλάβει και το φίλημα. Είναι γνωστό από τους επιστήμονες και ιδιαίτερα τους ηθολόγους ότι το φιλί είναι για τον άνθρωπο μια πράξη ενστικτώδης, που για κάποια όχι και τόσο γνωστή αιτία μόνον ο άνθρωπος με τόση προθυμία και

πάθος επιδίδεται.

Ο σκύλος μας, π.χ., ή η γάτα, ξέρουν να γλείφουν με τη γλώσσας τους· αλλά δεν φιλάνε. Ούτε και κανένα άλλο είδος του ζωικού βασιλείου. Τα ζώα μπορεί να γλείφουν, να δαγκάνουν, να τσιμπούν, αλλά δεν φιλούν. Δε χρησιμοποιούν τα χείλη, ούτε για ασπασμό (σε ένδειξη φιλίας, σεβασμού ή τιμής), ούτε για να εκδηλώσουν τη γνήσια ερωτική αγάπη, όπως κάνει ο άνθρωπος με το φιλί στα χείλη.

* * *

Από πού όμως ξεκινάει αυτή η ενστικτώδης επιθυμία του ανθρώπου να χρησιμοποιεί τα χείλη του με το φίλημα;

Ο διάσημος ανθρωπολόγος Desmond Morris, στο βιβλίο του «Η σημασία της επαφής», μας επιστά την προσοχή σε μερικά ενδιαφέροντα σημεία. Μας καλεί να γυρίσουμε τους δείκτες του ρολογιού μας προς τα πίσω, αν θέλουμε να καταλάβουμε τη βαθύτερη σημασία του φιλιού, αλλά και την προέλευσή του.

Ο ρόλος των χειλιών στον άνθρωπο ξεκινάει από πολύ νωρίς, όταν αρχικά αναλαμβάνουν να τραβήξουν το γάλα από τον μητρικό μαστό, γεγονός που είναι εξίσου σημαντικό αυτό καθ' εαυτό, όσο και η αξία της διατροφής του από το μητρικό γάλα...

Από τη στιγμή της γέννησης, τα χείλια έχουν την ανάγκη να αγγίζουν κάτι απαλό, πραγματοποιώντας έτσι την πρώτη σωματική επαφή που είναι αναγκαία για το παιδί. Καθώς μεγαλώνει και ολοκληρώνεται, η σωματική αυτή επαφή συνεχίζεται από τη μητέρα, τον πατέρα και τους άλλους συγγενείς. Οι πρώτες μας εμπειρίες έχουν να κάνουν με την επαφή του στόματος ή του σώματος με το ζεστό δέρμα του πιο αγαπημένου πλάσματος: της μητέρας. Έτσι το φιλί έχει παραμείνει σαν ένα στοιχείο σωματικής επαφής που συνοδεύεται με το αγκάλιασμα. Ένας συνήθης ασπασμός μεταξύ φιλικών προσώπων είναι ένδειξη χαιρετισμού και αλληλοεκτίμησης και αλληλεγγύης. Ακόμα, σύμφωνα με την Αμερικανίδα ψυχοθεραπεύτρια Σύλβια Μπάμπιν που έγραφε ολόκληρη διδακτορική διατριβή για το φιλί και τον ρόλο του στη συζυγική ζωή και για τη σεξουαλική ικανοποίηση, το φιλί έχει να

κάνει με την αφή, την οικειότητα και την επικοινωνία. Γιατί οι άνθρωποι φιλιούνται; Γιατί το φιλί τούς φέρνει πρόσωπο με πρόσωπο, μάτια με μάτια, βοηθά στην οικειότητα η οποία συνεπιφέρει μian άρση των φυσικών και ψυχολογικών μας φραγμών. Και για πολλούς, μπορεί το φιλί, να εμπεριέχει περισσότερη οικειότητα απ' ό,τι το ίδιο το σεξ.

Πάντως, το φιλί ως χειρονομία χαιρετισμού και ως εκδήλωση αλληλοεκτίμησης είναι γνωστό από την αρχαία Ρώμη, όπου αυτοκράτορες και ανώτεροι αξιωματούχοι φιλιούνταν στο στόμα: ενώ, στη σύγχρονη εποχή, πολλοί ηγέτες, κυρίως από τις πρώην κομμουνιστικές χώρες, συνηθίζουν να φιλιούνται τρεις ή τέσσερις φορές στα μάγουλα σταυρωτά. Δεν λείπει βέβαια και το χειροφιλημα, σαν εκδήλωση άκρας και λεπτότατης συμπεριφοράς προς το ωραίο φύλο, που συνηθίζουν ακόμη Γερμανοί και Ρώσοι.

* * *

Αλλά ας μη νομίσει κανείς ότι επειδή το φιλί είναι τόσο διαδεδομένο στη σύγχρονη εποχή, ήταν πάντα τόσο διαδεδομένο σ' όλες τις εποχές και σ' όλα τα πλάτη και μήκη της γης.

Ακόμα και σήμερα, υπάρχουν φυλές που ουσιαστικά το αγνοούν, όπως και στην αρχαιότητα. Το φιλί είναι άγνωστο σε ορισμένες φυλές όπως είναι οι Σομάλι, οι Σέουα και οι Σιριόνο, ενώ η φυλή Τόνγκα της Νότιας Αφρικής, επειδή εμπεριέχει την ανταλλαγή σάλιου, το θεωρούν αηδιαστικό. Είναι επίσης γνωστό ότι οι Εσκιμώοι και οι Λάπωνες υποκαθιστούν το φιλί με το τρίψιμο της μύτης τους. Κάτοικοι των νησιών στο Νότιο Ειρηνικό, προτιμούσαν να δαγκώνουν τα κάτω χείλη και τα σαρόνια και τα μάγουλα και τις μύτες τους, παρά να ενώνουν τα χείλη τους! Άλλοι πολιτισμοί, άλλες συνήθειες. Ακόμα και οι μέθοδοι του φιλιού αλλάζουν ανάλογα με τη μόδα.

Άλλο ήταν το φιλί στη δεκαετία του 1930 και άλλο στη δεκαετία του 1970 ή του 1980, στο οποίο βασικό ρόλο δεν παίζουν τα χείλη, αλλά η γλώσσα.

Ωστόσο, το ερωτικό φιλί στόμα με στόμα, που είναι πλατιά διαδεδομένο και αποδεκτό ως μέσο εκδήλωσης του ετερόφυλου

έρωτα, δεν φαίνεται να ήταν γνωστό και διαδεδομένο στην αρχαιότητα. Δεν έπαιζε σημαίνοντα ρόλο σαν εκδήλωση ερωτικής επιθυμίας και αγάπης.

Το ερωτικό φιλί —το μυστικό που λέγεται στο στόμα, κατά την ωραία έκφραση του Λοφονταίν— δεν ήταν δημοφιλές στην αρχαία Κίνα και την Ιαπωνία. Ούτε ήταν ιδιαίτερα γνωστό στην αρχαία Ελλάδα. Δεν δινόταν ιδιαίτερη προσοχή και έμφαση σ' αυτό από την φιλολογία και την τέχνη. Μάλιστα, σε ολόκληρη την αρχαία φιλολογία μέχρι τη Ρωμαϊκή εποχή —με μια εξαίρεση από το ερωτικό βιβλικό κείμενο «Άσμα Ασμάτων», όπου έχουμε σαφείς ενδείξεις της χρήσης του ερωτικού φιλιού μεταξύ της Σουλαμίτιδος και του αδελφιδού της ποιμένος—, δεν δινόταν καμιά ιδιαίτερη σημασία στο ερωτικό φιλί. Ούτε γίνεται μνεία του στα σχετικά κείμενα.

Στον Όμηρο, λ.χ., δεν υπάρχει σχετική λέξη που να προσδιορίζει το ερωτικό φίλημα. Το χρησιμοποιούμενο ομηρικό ρήμα κυνέω (Ζ 474, Θ 371 κλπ.) σημαίνει φίλημα ασπασμού, που εκδηλώνει στοργή και σεβασμό. Παρόμοια, το γνωστό ρήμα φιλέω—φιλώ, τόσο στον Όμηρο και στους τραγικούς, έχει την έννοια του αγαπώ, επιθυμώ, ασπάζομαι. Ποτέ το ερωτικό φίλημα. Όταν γράφει π.χ. ο Ευριπίδης «ουκ εστ' εραστής, όστις ουκ αεί φιλεί», δεν αναφέρεται στο ερωτικό φιλί, αλλά στην ερωτική αγάπη.

Βέβαια, στην αρχαία Ελληνική φιλολογία, αντί για το ερωτικό φιλί (χείλη με χείλη ή στο στόμα) υπάρχουν οι λεγόμενοι γλωττισμοί, ή «καταγλωττίσματα», για τα οποία κάνει νύξη ο Αριστοφάνης. Είναι παραπλήσια του ερωτικού φιλήματος, αλλά δεν είναι το ερωτικό φιλί, το φιλί της αγάπης. Να σκεφθεί κανείς ότι ούτε και στα πιο περιπαθή και πυρίφλογα ποιήματα της μεγάλης ερωτικής ποιήτριας Σαπούς, τα «μειγμένα πυρί φθέγματα» όπως τα χαρακτηρίζει ο Πλούταρχος, δεν υπάρχει χώρος για το ερωτικό φιλί, όπως το εννοούμε σήμερα.

Στον Θεόκριτο, γνωστό από τα Ειδύλλιά του, υπάρχουν σαφέστερα στοιχεία για τη χρήση του ερωτικού φιλιού («εστί και εν κενεοίσι φιλήμασιν αδέα τέρψις»). Θα πρέπει να φθάσουμε στη

Ρωμαϊκή εποχή, στην εποχή των ερωτικών ποιητών Κάτουλου, Τίβουλλου και Προπέρτιου, για να βρούμε το γνήσιο ερωτικό φιλή, που εκφράζει αγάπη και όχι «γλωττισμούς» για ηδονιστικούς σκοπούς. Όταν διαβάζουμε στίχους όπως *Iocondum os Oculos-ques sauiabor* (το χαριτωμένο σου στόμα, τα μάτια θα φιλώ), καταλαβαίνουμε πια ότι μπαίνουμε σε μιαν άλλη αντίληψη ερωτική του φιλιού, που είναι σχεδόν η αυτή με της σύγχρονης εποχής. Γιατί και ο Κλαυδιανός μας λέει κάτι πολύ σωστό, ότι με το φιλή των χειλιών σιμώνουν και οι ερωτευμένες ψυχές. Κάτι, βέβαια, που είχε διαπιστώσει πιο μπροστά ο Αρισταίνετος («φιλήμασιν επισυνάπτοντες τας ψυχάς... σπεύδουσιν αι ψυχαί δια των στομάτων προς αλλήλας»).

Θα πρέπει, όμως, να διασχίσουμε μερικούς αιώνες ακόμα, να φτάσουμε στον μεγάλο Ιταλό ποιητή Δάντη, για να νιώσουμε το ερωτικό φιλή σ' όλο του το μεγαλείο και την ένταση. Να διαβάσουμε στίχους, όπως

«La Bocca mi Bacio Tutto tremante»

(Μου φίλησε ολότρεμος το στόμα)

για να καταλάβουμε, να νιώσουμε ότι έχουμε να κάνουμε πια με το γνήσιο ερωτικό φιλή. Αυτό το φιλή, στο οποίο ο αγνός έρωτας δίνει τόση μεγάλη σημασία, και ελάχιστη ο πανηδονισμός και ο πανσεξουαλισμός που μας κατακλύζει τα τελευταία χρόνια από τα Media, τείνοντας να εξαλείψει τα ωραιότερα και τα γνησιότερα συναισθήματα του ανθρώπου. Ας μη ξεχνάμε όμως ότι σπουδαία θέση κατέχει το ερωτικό φιλή, όχι μόνο στα μεταγενέστερα ερωτικά μυθιστορήματα, όχι μόνο στους ρομαντικούς ιπποτικούς έρωτες, αλλά και στη δημοτική μας ποίηση, στην οποία διαφαίνεται ότι όλη η αγάπη, όλη η ζωή, όλος ο έρωτας συμπυκνώνεται σ' ένα φιλή. Γιατί ζωή και ασθένεια και θάνατος εμπεριέχεται στο φιλή.

«Με φίλησες κι αρρώστησα, φιλείς με για να γειάνω», λέει ο δημοτικός στίχος.

Το στόμα του ερωτευμένου μοσκοβολάει τριάντα μία ημέρες, από ένα φιλή της αγαπημένης! Και ένα φιλή είναι αρκετό, για ν' ανέβει κάποιος στους εφτά ουρανούς και να «κάθεται πλάι στους

αγγέλους». Αλλά αυτά, σε μιαν άλλη εποχή, σ' άλλους καιρούς, σ' άλλα ήθη ... Τότε που η γυναίκα θεωρούνταν με σέβας και όχι ως σκεύος ηδονής.

* * *

«Το φιλί δεν είναι κρίμα, είναι πράμα φυσικό», λέει μια παροιμία. Μετά απ' όλα αυτά που σημειώσαμε παραπάνω, θα λέγαμε όχι μόνο φυσικό, αλλά κατέχει μερικές φορές αφύσικη δύναμη. Μια είδηση από τη γείτονα χώρα Ιταλία (εφημερίδα ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ 13.5.95) έρχεται να μας πληροφορήσει ότι ένας 23χρονος Ιταλός, ο οποίος ήταν σε κώμα για τέσσερα χρόνια μετά από τροχαίο ατύχημα, ανέκτησε τις αισθήσεις του χάρη στη στοργή και στην αγάπη και ιδιαίτερα στα φιλιά της αγαπημένης του. Γεγονός που φαίνεται να επαληθεύει τον ερωτικό στίχο που λέει με το σχήμα της υπερβολής ότι: «τα φιλιά και νεκρούς ανασταίνουν!»

Μια άλλη, πιο πρόσφατη γερμανική μελέτη επεσήμανε ότι οι άνδρες που φιλούν τη σύζυγό τους φεύγοντας για τη δουλειά, αρρωσταίνουν λιγότερο και ζουν πέντε χρόνια περισσότερο!

Είναι λοιπόν γεγονός, ότι όλη η ζωή μας είναι ένα φιλί. Ένα ατέλειωτο φιλί. Κι έχει δίκιο ο ποιητής που λέει ότι έχει μεγάλη αξία, γιατί

«το φιλί δένει
πιο πολύ απ' το κορμί»

Θα μπορούσαμε να πούμε πολλά, πάρα πολλά για το θέμα. Ατέλειωτα. Θα προτιμούσα όμως να τελειώσω το μικρό αυτό δοκίμιο μ' έναν στίχο που αγαπώ. Νομίζω ότι είναι ποιητικότητας, αφού μπορεί και λέει τόσα πολλά, με τόσα λίγα. Φιλί, είπε ο Εδμόνδος Ροστάν είναι:

«Μια ρόδινη περισπωμένη πάνω στο ρήμα σ' αγαπώ».

